

70 години от героичния подвиг на летеца Димитър Списаревски

Периодът 1943-1945 г.

Най-славният период от 100-годишната история на българската военна авиация и по роля, проведени въздушни боеве, свалени противникови самолети и дадени свидни жертви! Летците, защитаващи небето на родината, изпълниха своя синовен дълг и дадена клетва пред отечеството. В своите действия те поставиха България над всичко и заслужиха поклона на поколенията. Те нямат вина за това, че България обяви така наречената "символична" война на САЩ и Англия и се оказа в губещата коалиция. Отговорността разбира се, е на правителството. Те не нападаха чуждото небе, те бранеха своето.

Ветеранът от войната, носителят на ордена "За храброст" Петър Манолов изказа свещените думи: "Аз не се бих за немците срещу англичаните, нито с англичаните срещу немците. Аз се бих за България срещу нейните неприятели!" За съжаление в следвоенния период редица от бранителите на родното небе бяха незаслужено уволнени и репресирани. За няколко поколения родни авиатори останаха бели петна в авиационната история.

След промените от 1989 г.

Те получиха заслужена почит, улици и училища носят техните имена. С особена светлина блести подвигът на летеца Димитър Списаревски - първата българска жива торпила - който във въздушен бой прострелва един неприятелски "Либерейтър" и с таран сваля още един.

Това се случи на 20 декември 1943 г.

Оттогава минаха 70 години, през които

се изредиха три типа оценки - от всенародна скръб и преклонение, през почти пълното затъмнение до днес, когато името и подвигът на героя получиха заслужено признание.

В историята на военната авиация на България, 1988 г.

За бойните действия на 20 декември 1943 г. ще се запише само: "На 20 декември 1943 г. в течение на два часа 50 бомбардировача, съпроводени от изстребители, пускат много бомби. В жестокия бой загиват двама български изстребители. Свалени са три бомбардировача" - толкоз. Нито дума за подвига на Списаревски.

В дневника на Богдан Филов (когато посещава района на Пасарел)

Нито дума не се споменава за подвига на летеца. Също в отговор на изказаната от Списаревски мисъл: "Ако американците дойдат близо до нас и Филов и министрите му ще се изпокрият по мазетата, а ние с нашите "Доган" и "Месершмит" ще трябва да се бием с техните крепости."

Годишите минават, а все още не са изключени съждения, недостойни за един герой, добил национални измерения като:

"Подвигът бил грешка и неразумно е рискувал живота си за Германия"; "Списаревски се блъска в лелящата крепост, защото бил ранен, защото не излязъл навреме от атаката." Акцентираща се на качества от битов характер, които невинаги се тълкуват коректно. Неправилно на неговия патриотизъм се приписва националистически привкус, който за някои клони към фашизъм. Като се прочетат истинските документи и спомените на неговите бойни другари от този период, ще се види несъстоятелността на тези твърдения.

Ето какво се пише в историческата литература и документите:

В своята книга "Авиацията и въздухоплаването на България през войните 1912-1945 г." генерал Йордан Миланов, доктор на военните науки, е цитирал дневника на бойните действия на 3/6 изстребителен орляк на 20 декември 1943 г.: "Поручик Димитър Списаревски прострелва един неприятелски бомбардировач "Либерейтър", който пада на парчета на земята, същият влиза за пръв път във въздушен бой и увлечен от желанието си да сваля колкото се може повече неприятелски машини, при една атака с голяма скорост се блъска в един

неприятелски бомбардировач "Либерейтър" и двете машини, горящи и на парчета, падат в околностите на село Долни Пасарел. Първата жива торпила - така загива геройски поручик Димитър Списаревски."

В "История на Българската военна авиация" (2012 г.)

Професор полковник Димитър Неделков пише: "Поручик Димитър Списаревски избира следващия, пилотиран от поручик Робърт Браун. Атакува отзад и отдолу и маневрира, за да избегне обстрела на бордните стрелци и без да излезе от маньовъра, се връзва в неприятелския самолет. От страхотния удар огромната четиримоторна машина се разпада на три части и заедно с "Месершмит"-а се насочва към земята... След тарана Димитър Списаревски загива, но ефектът от саможертвата му е впечатляващ."

Стоян Стоянов в книгата си "Ние бранихме тебе София" пише:

"Най-неудържим в този бой е поручик Димитър Списаревски. Няколко пъти той се спуска вихрено върху противника, но винаги недоволен от атаките... Изглежда, че стреля от голямо разстояние. Трябва да се приближи съвсем отблизо, да изсипе снарядите си върху тях - щом това е нужно. Ще го направи. Без колебание, на всяка цена! Не, няма да ми избегнеш този път, куче. И Списаревски доближава съвсем. Снарядите му смъртоносно я пронизват. Ето най-сетне. Машината гори. Да, най-сетне! Той се увлича, вмъква се в строя между големите бомбардировачи. Обсипват го от всякъде с олово. Да, опасно е, но те все още летят към София, а времето е кратко.

За да избегне огневата преграда, той изтегля самолета си рязко вляво. Но тук право пред него се изпречва едно туловище на друга крепост, която бълва огън с всичките си цеви... И от упор Списаревски изсипва последните си снаряди в нея. Ще я промуши... Да, това е краят, но и екипажът на крепостта няма да се завърне. Миг след това българският изстребител се връзва в бомбардировача. От 7000 метра височина започват да падат горящи късове от промушената крепост... Тъй го искаше Списаревски. Пада и самолетът на героя. Загина летецът, който пръв в авиационната история извърши таран на противников самолет... На земята до падналия самолет на Списаревски се търкаляха останките на двете крепости."

Петър Петров, свидетел на нещо невиждано, си спомня:

"В този момент в ползрението ми,

отляво, влезе внезапно неговият самолет "Месершмит" и успешно атакува крепостта, отляво, отзад и отдясно. В това време срещу нас започна да се стреля от носовите картечници на всички крепости и когато започнах пикирането, видях вляво от мен експлозия... След малко се разбра, че тази първа жива торпила на нашите ВВС е поручик Димитър Списаревски."

Американският пилот Джон Макландън, свален преди вихрения таран, свидетелства: как българският изстребител атакува една от крепостите отдолу и без да прекъсва стрелбата, се връзва вертикално в корема ѝ.

Това са фактите за тарана - подвиг на Списаревски. Другото "говори се" не е истина и е непристойно.

След като прочетох почти всичко написано и разказано от историците и възпроизведо разказите и записаните спомени на неговите бойни другари Стоян Стоянов, Чудомир Топлодолски, Петър Петров, Петър Манолев, Михаил Григоров... и международния отзвук за Списаревски, у мен се формира следното мнение:

Димитър Списаревски е една жива сплав от родовия му корен, високия му патриотизъм, безупречен професионализъм, особеностите на неговия характер, които могат да се разберат само в тяхното единство.

Началото е родовият му котленски корен, в който е живял възрожденският дух на Неофит Бозвели и Георги Сава Раковски от близостта, до който се започва родът му.

Детството му започва в Добрич, където е роден през 1916 г., когато родният му край е под чужда власт (силно е желанието за освобождаването на Южна Добруджа).

Той ще изпее: "О-о, Добруджански край, ти наш си земен рай"... и "днес се освобождава моят роден край, моята Добруджа". Вкусил от патоса на "Ломци на Чеган", приел за свой любим герой подполковник Калитин, защото "дядо ми е учил някога в Русия и защото Калитин е загинал за България."

Неговият неизчерпаем патриотизъм е органично свързан с професията на летеца и с неговата мисия в огъня на Световната война.

Негови са думите:

"Готов съм да воювам с всички, които посмеят да нападнат България, с руснаците няма да воювам, защото са ни братя, но ако братята решат да ни забият нож в гърба, няма да забравя, че съм Българин.";

"Аз съм се венчал за България".

На своите подчинени войници той ще каже:

"Слушайте добре, извънказармените си идеи ще насипете с един вагон нафталин. Не искам в моята рота да се говори за разни Хитлер, Сталин, Чърчил, Рузвелт, Мусолини... Вие сте преди всичко български войници и нашата единствена идея трябва да бъде България."

Ветеранът Иван Атанасов си спомня, че Списаревски особено се възбуждаше, когато говореше за многострадалната Македония, Добруджа, Тракия, Западните покрайнини, които бяха откъснати от майката родина по силата на Ньойския договор;

"Аз не съм се учил да ходя по горите да гоня партизаните. Аз съм се учил да бъда летец, да се бия срещу враговете на Родината!";

"Ние, изстребителите, сме обречени от бога да зачитаваме небето на България.";

"Не ни трябва никакви чужденци - нито хитлери, нито фашисти. Ние сме българи и трябва да браним всичко българско. Името на България трябва да стои най-високо и да свети като слънце в сърцето ни."

Когато честта на българския летец е засегната, той реагира светкавично и достойно. Такъв е случаят в школата за изучаването на самолета "Месершмит" в Германия, когато след гибелта на един от нашите летци, германските инструктори не споделят тяхната скръб. Дори изричат думи като "Германия над всичко!"... последва жесток бой за защитата на българската чест. Инициатор на това, то се подразбира, е Димитър Списаревски. Всички негови колеги и командири споделят това единство на патриотизма, професионализма и характера му.

Неговият командир Чудомир Топлодолски ще каже: "Ние, които познавахме капитан Списаревски, знаем, че той можеше да свърши своя земен път само след победа и високо в небето. Той загина, защото така му налага неговият характер и не може да се мисли, че би могъл да се спаси. Единствената възможност, която е имал, е била да се хвърли с машината върху крепостта и да я унищожи."

Неговите бойни другари подчертават, че той се готви за победа във въздуха на всяка цена. Негови са думите:

"Ще браня столицата, как ще се бия, аз сам си зная. Ще го яхна отгоре и пак ще го сваля." Той се е готвил за тарана

и издържа изпита пред себе си и пред отечеството.

Летецът Кирил Манов си спомня отговора на Списаревски на въпроса:

"По време на боя ти свършва бензинът, какво ще правиш? Без много да мисли, той казва: "Ще го яхна отгоре и пак ще го сваля!"

Друг път пред всички летци Списаревски поставя въпроса:

"Намирате се във въздушен бой, неприятелят е многоброен, намира, иска да бомбардира, кого - баща ти, майка ти, българския народ, който разчита на изстребителите си. Поглеждаш уреда, отчитащ патроните - показва нула - нямаш боеприпаси. В този момент чувстваш, че губиш сили, че от теб тече кръв - какво правиш?"

След общото мълчание, на въпроса на Янко Дишлиев - "Кажете вие, щом знаете?" Списаревски възбудено отговаря: "Янко, ще се блъснеш в тях, но няма да дадеш да минат свещената земя!"

Преди последното си изпитание той ще каже на техника на самолета: "Иване, сега кръв ще се лее!" Неговата партия е "България над всичко", а целта - отбраната на Родината. С пълен глас опровергавам всички подхвърляния, които му се приписват като германофилство, русофобство, профашизъм, национализъм... Ето част от фактите в потвърждение на казаното. Негови са думите: "Не ни трябва нито фашисти, нито хитлери!"; "Ще види Хитлер дали славянският колос е с глинени крака!"

Негови подчинени свидетелстват, че техният командир "говори свободно немски, а на български псува германците, че са много надменни." Твърде много се коментирало неговото участие в преследването на партизаните. Сега, когато всички документи се отвориха, е видно от донесението на командира на 6-и изстребителен орляк полковник Вълков, че той е изпратил с групата поручиците Виктор Павлов и Димитър Списаревски, а не са отишли по желание и нито дума за лично участие. Когато той е извикан да присъства на разпита на подофициера Аяров, при който граждански следовател му нанася побой, Списаревски с присъщата си ярост извиква на Павлов: "Излизай, излизай, нямаме работа тук. Идиоти, шамари ще бият на български войник!"

Чичото на Списаревски - Коста, изтъпяващ присъда в Сливенския затвор за антифашистка дейност, след гибелта на своя племенник праща от затвора телеграма до бащата (негов брат), в която

пише: "Вечна памет на Митко, гордостта на семейството и родината!"

Списаревски отрича антисемизма (присъщ на германския фашизъм). Той ще каже: "Аз пръв ще хвърля бомба отгоре и няма да позволя да бъдат екстрадирани евреите по Дунава!" И това става, когато се подготвя депортирането на българските евреи във фашистките лагери на смъртта.

Впечатляващо е международното признание на героичния му подвиг. Ще приведа само два от многобройните примери:

Съветският военен комендант на София, прочитайки списъка на столичани, които трябва да бъдат изселени от столицата, виждайки името на Светозар Списаревски, попитал - в какво е обвинен? Отговарят му: "Неговият син капитан Списаревски беше летец-изстребител и се блъсна като жива торпила в самолета на вашия съюзник." - "Как така? Та той не е враг, той е загинал за родината си. Той е ваш герой!", ще възкликне съветският комендант, а името на бащата Списаревски е зачеркнато от списъка.

Плененият Макландън ще си спомни: "Дълго време, всяка нощ, ми се привиждаше как българският изстребител връхлита върху нашия бомбардировач. Не, това не е камикадзе. Достатъчно ми е да знам, че е бил поручик и се е казал Списаревски."

И нещо за неговия характер

Тук също се спекулира с фактите, като се акцентира на неговото бохемство, своеволие, недисциплинираност. Това не е толерантно. Мисля, че по-точно е написаното от Любен Овчаров в неговата книга "Списаревски, повест за живата торпила" (1998 г.). Овчаров пише: "Най-дръзкият изстребител в небето, с буден ум и буен нрав, с вродено чувство към

самолета, с култ към героичното и по душа герой. Предопределен за подвиг, усмихнат, общителен, весел, елегантен, красавец." Добри Доневски ще го нарече "златното зърно от житните класове на най-българската земя - Добруджа". Поетът Иван Коларов ще го нарече "зърно от класа на Икар", а именитият композитор Георги Шогунев ще напише музиката на марша "Нашите герои орли", посветен на капитан Списаревски.

Впечатляващ е студентският отклик след гибелта на Димитър Списаревски. В него четем: "Още един български син, умирайки като самурай, както той казал на майка си, а ние ще кажем - умирайки като българин, изправи своето име в светлината на безсмъртието. Утре, когато поколенията ще трябва да вземат сили из миналото на своя народ, името на Списаревски с дързостната смелост на свещения му подвиг ще бъде един от изворите. Българското студентство влиза в новите дни с фанатичната вяра, че България ще пребъде, защото подвизата на нейните войскари ни уверяват, че българският дух е жив."

След всичко написано и изказано за подвига на летеца-изстребител Димитър Списаревски ни се предлага филмът "В търсене на Списаревски" на Адела Пеева, по повод 70-ата годишнина от гибелта му. Похвална е инициативата да се търси Списаревски, чийто подвиг за съжаление не е познат на голяма част от младото поколение.

Но намерен ли е Списаревски във филма?

Според мен не е, защото не е търсен там, където е изворът на героичния му подвиг - единството на неговия родов корен, кристално чист патриотизъм, висок професионализъм и особеността на неговия ярък характер.

Не мога да приема отговори като "Така

се говори", „ние не даваме отговори, ние задаваме въпроси."

Не мога да приема отсъствието във филма на неговите бойни другари, които да го доближат до оная епоха, която ражда героизма, въпреки че много от тях не са живи, но са оставили автентични сведения за героя (Стоян Стоянов, Чудомир Топлодолски, Петър Петров, Петър Манолев, Михаил Григоров...).

Не приемам излишното политизиране и запалняковщината, намерили място във филма (от "оставка" в началото, през футболната агитка до дейности с националистически символи и слова).

В историята казват няма "ако", но във филма се чува мисълта: "Списаревски е щастлив, че е загинал, защото след 9 септември 1944 г. комунистите щели да го убият..."

Тук аз пък бих казал: "Ако Списаревски беше останал жив, щеше още в първите дни след 9 септември 1944 г. да се хвърли във въздушен бой срещу германците, както втората жива торпила Неделчо Бончев, Петър Бочев, Стоян Стоянов, Петър Манолев и др.

Мисля, че нашата кинематография и авиационна общност, обединени от чисти помисли и преклонение пред неговия подвиг ще намерят Димитър Списаревски там, където е българският дух, саможертвата за Родината.

Това би следвало да стане до 2016 г., когато ще чествуваме 100-годишнината от рождението му.

А сега:

Поклон, дълбок поклон и да не забравяме на 20 декември да положим цветя за благодарност на гроба, паметника и паметните плочи на героя, да застанем мирно, когато чуем името Димитър Списаревски на тържествената вечерна проверка.

Иван ПЕТКОВ